

Η υποδοχή του ξένου από την αρχαιότητα έως σήμερα: Μια διδακτική πρόταση για την προσέγγιση του όρου φιλοξενία

Κατερίνα Δοκοπούλου

3^ο Γυμνάσιο Γλυφάδας

katdoko@gmail.com

Ευγενία Λουμπαρδία

3^ο Γυμνάσιο Γλυφάδας

julie.loumpardia@gmail.com

Περίληψη

Ο σεβασμός απέναντι στο ξένο, το διαφορετικό αποτελεί απαραίτητο χαρακτηριστικό των σύγχρονων πολιτισμικών κοινωνιών. Ωστόσο, η εξασφάλιση των δικαιωμάτων των ξένων και η προστασία της πολιτιστικής πολυμορφίας εξακολουθεί να είναι ζήτημα πολύπλευρο και κρίσιμο. Κρίνεται λοιπόν απαραίτητη η εξοικείωση των μαθητών με την έννοια του ξένου, την υποδοχή των ξένων και την εξασφάλιση των δικαιωμάτων τους. Στην εργασία επιχειρείται η παρακολούθηση της διαχρονικής εξέλιξης του θεσμού της φιλοξενίας. Οι μαθητές προσεγγίζουν την έννοια μέσα από κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας (Όμηρος, τραγωδία, ρητορικός λόγος), Πατερικών κειμένων και κειμένων της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Συνδέουν την έννοια με τη σύγχρονη πραγματικότητα και καταγράφουν περιπτώσεις φιλοξενίας ξένων. Αξιοποιείται η διαθεματική προσέγγιση του θέματος, μέσω της μεθόδου project και οι μαθητές διερευνούν, αναλύουν, συγκρίνουν και δημιουργούν. Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε κατά την τρέχουσα σχολική χρονιά (2022-23) στο πλαίσιο των μαθημάτων της Νεοελληνικής Γλώσσας, της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας και της Πληροφορικής και της λειτουργίας ομίλου.

Λέξεις-κλειδιά: Φιλοξενία, Ξένος, Διαθεματικότητα, Όμιλος, Λογοτεχνία, Project.

1. Εισαγωγή

Η πολιτιστική πολυμορφία έχει γίνει μέρος της καθημερινής ζωής στις ευρωπαϊκές κοινωνίες. Σχετίζεται στενά με την αλληλεγγύη μεταξύ ατόμων και κρατών, με το σεβασμό απέναντι στις μειονότητες και με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στοιχεία που θεωρούνται βασικά συστατικά της ευρωπαϊκής κουλτούρας. Το ζήτημα βέβαια της αναγνώρισης και της διαχείρισης της διαφορετικότητας είναι πολύπλευρο και αμφιλεγόμενο.

Ο σεβασμός της πολιτιστικής ετερότητας δημιουργεί ποικίλες προκλήσεις. Καταρχάς, αφορά την προστασία των δικαιωμάτων σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Σε ατομικό επίπεδο, αναφέρεται στην προστασία των ατόμων από διακρίσεις, από την εξασφάλιση της αρχής της ισότητας, το δικαίωμα στον αυτό-προσδιορισμό, το δικαίωμα της έκφρασης, της θρησκευτικής συνείδησης, της συμμετοχής στην πολιτική και κοινωνική ζωή καθώς και στην εκπαίδευση. Σε συλλογικό επίπεδο ο σεβασμός στην πολυμορφία αφορά τη λήψη μέτρων και την παραχώρηση δικαιωμάτων που προστατεύουν ομάδες ή μειονότητες από την εξαναγκασμένη αφομοίωση και συνδράμουν στη διατήρηση της πολιτιστικής τους ταυτότητας (Γαϊτενίδης, 2015).

Σήμερα, τα δικαιώματα αυτά προστατεύονται από διεθνείς συμβάσεις, όπως η Οικουμενική Διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του 1948 ή η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για

τα Δικαιώματα του ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης και από φορείς όπως για παράδειγμα η UNESCO. Στο μακρινό παρελθόν το ρόλο του προστάτη των δικαιωμάτων των αλλογενών έπαιζαν οι θεοί. Οι ξένοι, οι ταξιδιώτες, οι ναυαγοί, οι πλούσιοι ή οι φτωχοί που έφταναν σε έναν τόπο αντιμετώπιζονταν με σεβασμό καθώς αυτό ήταν επιβεβλημένο από τη θρησκεία. Ο θεσμός της φιλοξενίας καθιερώθηκε στην αρχαία Ελλάδα και αποτέλεσε τη βάση του σεβασμού απέναντι στον ξένο, στον διαφορετικό, που αποτελεί μια από τις κοινές ευρωπαϊκές αξίες.

Η λέξη φιλοξενία που προέρχεται από την ένωση του ρήματος φιλῶ που σημαίνει αγαπῶ και της λέξης ξένος αναφέρεται στην πράξη της περίθαλψης και φροντίδας ενός ξένου όταν βρίσκεται στο σπίτι κάποιου (Μπαμπινιώτης, 1998). Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει τόσο η ετυμολογία όσο και η σημασία της λέξης ξένος. Σύμφωνα με το λεξικό του Μπαμπινιώτη, η λέξη προέρχεται από το ξείνος και αυτό από έναν τύπο ξενFος, αβέβαιης ετυμολογίας. Συνώνυμες λέξεις άλλων ινδοευρωπαϊκών γλωσσών είναι το λατινικό hostis που σημαίνει ξένος, εχθρός από το οποίο προέρχεται το γαλλικό hote. Με το γοτθικό gasts που σημαίνει φιλοξενούμενος συνδέεται το γερμανικό Gast, αλλά και το αγγλικό guest. Όλα αυτά οδηγούν στην πιθανότητα οι λέξεις να έχουν μια κοινή ινδοευρωπαϊκή ρίζα.

Η λέξη εξελίχθηκε σημασιολογικά προς δύο κατευθύνσεις, μία αρνητική, του άγνωστου και επικίνδυνου ενίοτε ξένου που μπορεί να φτάσει να θεωρηθεί και εχθρός, όπως στα λατινικά η λέξη hostis και μια θετική, η οποία μάλιστα ήταν αυτή που υπερίσχυσε, και σήμαινε τον επισκέπτη από ξένη χώρα ή πόλη που είναι άξιος σεβασμού, τιμής και φιλοξενίας.

Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις φάσεις στην εξέλιξη του θεσμού της φιλοξενίας από τους αρχαίους πολιτισμούς. Η πρώτη φάση συνδέεται με την εποχή που ο ξένος ήταν ένα σπάνιο φαινόμενο. Έτσι, όταν ένας επισκέπτης έφθανε σε κατοικημένη περιοχή, όλοι επιζητούσαν την παρέα του, η οποία έδινε κοινωνική αίγλη. Με την πάροδο των χρόνων όμως (δεύτερη φάση), ο αριθμός των ξένων μεγάλωνε και η αύξηση της προσφοράς μείωνε τη ζήτηση. Όταν οι ξένοι έγιναν πολλοί, μειώθηκε το ενδιαφέρον για αυτούς. Τότε χρειάστηκε να μεσολαβήσει η πολιτεία για να αντιμετωπισθεί το πρόβλημα καταλύματος των ξένων. Στην τρίτη φάση και όταν πλέον οι ξένοι έγιναν, ειδικά σε ορισμένες περιοχές και περιόδους του χρόνου πολλοί σε αριθμό, για να εξασφαλίσουν κάποιο κατάλυμα έπρεπε να πληρώσουν. Μέσα από αυτή τη διαδικασία άρχισαν τη λειτουργία τους τα ξενοδοχεία όπου η φιλοξενία λαμβάνει πιο μαζικό και εμπορευματικό χαρακτήρα (Πλιάκα, 2017).

Η φιλοξενία στο Χριστιανισμό αποτελεί αρετή και κατέχει εξέχουσα θέση. Κορυφαία είναι η αναφορά του Κυρίου στη φιλοξενία ως εξαιρετη εκδήλωση της αγάπης και, επιπλέον, ως προϋπόθεση της σωτηρίας. Στην παραβολή της τελικής κρίσης ο ίδιος ο Χριστός εμφανίζεται ως «ξένος» που χρειάζεται φιλοξενία και φροντίδα. Με την παραβολή αυτή μας υποδεικνύει τη φιλόανθρωπο στάση την οποία πρέπει να τηρούμε έναντι «τῶν ἐλαχίστων ἀδελφῶν» μας.

Άλλωστε, ο Χριστός γεννήθηκε στη Βηθλεέμ σαν «ξένος» μέσα σε στάβλο, όταν η Θεοτόκος αναγκάστηκε να μετακινηθεί για την απογραφή της οικογένειάς της. Στο θείο βρέφος πρόσφεραν δώρα ξενίας οι Μάγοι. Στα πρώτα ήδη χρόνια της ζωής του, λόγω της απειλής του Ηρώδη, κατέφυγε στη γειτονική Αίγυπτο, για να ζητήσει άσυλο βιώνοντας έτσι την ξενιτεία. Τέλος, έζησε περιπλανώμενος και ανέστιος, δεχόμενος σαν σπίτι του όλους τους τόπους (Καμπερίδης, 2006).

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι και στις ημέρες μας η φιλοξενία αποτελεί θετικό χαρακτηριστικό τόσο για έναν άνθρωπο, όσο και για έναν λαό. Βέβαια η έννοια φιλοξενίας

παρουσιάζει σημαντικές διαφορές από την αρχαία ελληνική. Το κίνητρο που κάνει σήμερα τους ανθρώπους φιλόξενους δεν είναι η υπακοή στις προσταγές των θεών, αλλά η διάθεσή τους να ευχαριστήσουν τους φίλους ή τους συγγενείς τους.

Σε αρκετές περιπτώσεις βέβαια η φιλοξενία έχει εμπορικό χαρακτήρα και παρέχεται από τουριστικές επιχειρήσεις. Σύμφωνα, άλλωστε, με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, τις τελευταίες έξι δεκαετίες ο τουρισμός γνώρισε τόσο μεγάλη ανάπτυξη και εξάπλωση, ώστε να θεωρείται ένας από τους μεγαλύτερους και ταχύτερα αναπτυσσόμενους οικονομικούς κλάδους στον κόσμο.

Στην αρχαιότητα υπήρχε η λέξη φιλοξενία, αλλά όχι η λέξη ξενοφοβία. Αυτή περίμενε τα τέλη του 19ου αιώνα για να εμφανιστεί στην ελληνική. Καθημερινά πληθαίνουν τα φαινόμενα αντίδρασης μεμονωμένων ατόμων, τοπικών κοινωνιών αλλά και κρατών απέναντι στην προοπτική συνύπαρξης με ανθρώπους που άλλοι τους αποκαλούν πρόσφυγες, άλλοι μετανάστες και άλλοι «εν δυνάμει τρομοκράτες». Και εκεί που όλοι επαίρονταν για τις πολυπολιτισμικές μας κοινωνίες και την κατάργηση των συνόρων, τώρα βιώνουμε ως κοινωνία και διεθνή κοινότητα την ανέγερση των «νέων τειχών» που έχουν εθνικά, φυλετικά, πολιτιστικά χαρακτηριστικά.

Όλα τα παραπάνω επαναφέρουν στο προσκήνιο το κριτήριο με το οποίο αξιολογείται το επίπεδο μιας κοινωνίας ή του πολιτισμού. Για πολλούς υπέρτατο αξιολογικό κριτήριο είναι ο βαθμός αποδοχής και σεβασμού του «ξένου» και του διαφορετικού. Η ανοχή απέναντι στο ξένο και η συνύπαρξη με αυτό αισθητοποιεί την ποιότητα τόσο του εσωτερικού μας κόσμου όσο και το πνευματικό και ηθικό επίπεδο της κοινωνίας μας. Αντίθετα η δυσπιστία και η απόρριψη του ξένου φανερώνει τις ανασφάλειες του ανθρώπου και τις φοβίες των κοινωνιών – λαών.

Συνοψίζοντας, η φιλοξενία αποτελεί δείγμα μια πολιτισμένης κοινωνίας. Είναι μια αξία που έχουμε κληρονομήσει από την αρχαία Ελλάδα και οφείλουμε να την κληροδοτήσουμε στις επόμενες γενεές. Η παρούσα διδακτική πρόταση, επιχειρεί να αναδείξει την αξία της φιλοξενίας, φέρνοντας τους μαθητές σε επαφή με ποικίλα κείμενα από διαφορετικές εποχές που επεξεργάζονται την έννοια του ξένου, τις ανάγκες, τα προβλήματα και τα δικαιώματά του.

2. Στοιχεία υλοποίησης της διδακτικής πρότασης

Η εργασία υλοποιήθηκε κατά το σχολικό έτος 2022-23 από 12 μαθητές/ τριες της Γ΄ Γυμνασίου που συμμετέχουν στον Όμιλο Ρητορικής του σχολείου. Οι μαθητές/ τριες χρησιμοποίησαν το Εργαστήριο Πληροφορικής του σχολείου για την αναζήτηση πληροφοριών και τη σύνθεση της εργασίας τους. Αξιοποιήθηκαν φύλλα εργασίας που δημιουργήθηκαν από τις εκπαιδευτικούς, ώστε οι μαθητές/ τριες να προσεγγίσουν σταδιακά την έννοια του ξένου και να ερευνήσουν το θεσμό της φιλοξενίας. Για την ολοκλήρωση της διδακτικής πρότασης απαιτούνται 6-8 διδακτικές ώρες. Η εργασία που δημιουργήθηκε, παρουσιάστηκε από τους μαθητές σε ευρωπαϊκό μαθητικό συνέδριο.

3. Στόχοι διδακτικής πρότασης

Στόχοι της διδακτικής πρότασης είναι:

- Η εξοικείωση των μαθητών/ τριών με την έννοια του ξένου και η καλλιέργεια του σεβασμού στη διαφορετικότητα.

- Η διαμόρφωση κριτικής σκέψης σχετικά με τους θεσμούς και τις αντιλήψεις των ανθρώπων διαχρονικά.
- Η ολιστική προσέγγιση της γνώσης.
- Η εξοικείωση με μεθόδους έρευνας και παρουσίασης μιας εργασίας.
- Η εξάσκηση στην προφορική έκφραση.
- Η ανάπτυξη ενσυναίσθησης.
- Η καλλιέργεια κλίματος ομαδικότητας και συνεργασίας.

4. Μεθοδολογία

Κατά την εργασία αξιοποιήθηκε η μέθοδος project, η οποία είναι ομαδική εργασία, προσαρμοσμένη στις ανάγκες, τις απαιτήσεις και το γνωσιακό επίπεδο των μαθητών. Επιτρέπει την έρευνα, διαδικασία που κεντρίζει το ενδιαφέρον των μαθητών/τριών, καλλιεργεί την κριτική τους ικανότητα, ευνοεί τη συμμετοχικότητα και την ομαδική εργασία. Με την συνεργασία απομακρύνεται η ατομικότητα και η παθητικότητα (Βάινα, 2011). Στη συγκεκριμένη περίπτωση οι μαθητές χρειάζεται να συνεργαστούν για να προσεγγίσουν νοηματικά κείμενα διαφορετικών περιόδων, να τα ερμηνεύσουν και να τα παρουσιάσουν στην ολομέλεια. Στη συνέχεια, πάλι ομαδικά, πρέπει να παρουσιάσουν διαχρονικά την εξέλιξη του θεσμού της φιλοξενίας με έρευνα στο διαδίκτυο και σε άλλες πηγές.

Η επαφή των μαθητών με λογοτεχνικά κείμενα παρουσιάζει πολλαπλά οφέλη. Η ερμηνεία ενός λογοτεχνικού κειμένου, με ιστορικό ή όχι περιεχόμενο, απαιτεί κριτική σκέψη. Οι μαθητές, με την καλλιέργειά της, αναπτύσσουν δεξιότητες που τους επιτρέπουν να προσεγγίσουν ποικίλες θέσεις, αξίες και ιδέες (Τριλιανός, 2009). Η διαλογικότητα των κειμένων επιτρέπει να ακούγονται πολλές φωνές, που προέρχονται από ένα σύστημα πολλαπλών αξιών. Αυτές αντλούνται από ποικίλα βιώματα πολιτιστικού χαρακτήρα, που εμπεριέχουν ιδέες, πιστεύω και ιδανικά διαφόρων εποχών και πολιτισμών. Φυσικά, σημαντικό και απαραίτητο συμπλήρωμα των παραπάνω είναι η σύνδεση με το παρόν για την προβολή αυτών των αξιών (Αποστολίδου, 2004). Κατά την επεξεργασία των λογοτεχνικών κειμένων αξιοποιήθηκαν στοιχεία από τις θεωρίες της πρόσληψης και της αναγνωστικής ανταπόκρισης, σύμφωνα με τις οποίες το κείμενο ενδιαφέρει κυρίως με βάση τη διάδραση του μαθητή - αναγνώστη με αυτό, κάτι που συνεπάγεται ότι κάθε κείμενο μπορεί να επιδέχεται πολλές ερμηνείες και προσλήψεις, ανάλογα με τον εκάστοτε αποδέκτη του (Φρυδάκη, 2003).

Στην παρούσα διδακτική πρόταση οι μαθητές επιχειρούν να προσεγγίσουν κείμενα που προέρχονται από την αρχαία ελληνική γραμματεία (ομηρικό έπος, τραγωδία, ρητορικός λόγος), από κείμενα των Πατέρων της Εκκλησίας (Μ. Βασίλειος, Ιωάννης Χρυσόστομος, Θεόδωρος Στουδίτης) και από τη νεότερη γραμματεία (δημοτική ποίηση, νεότερη ποίηση, απόσπασμα βίντεο). Όλα τα κείμενα περιστρέφονται γύρω από την έννοια του ξένου και την αποδοχή του. Θα λέγαμε λοιπόν ότι ο όρος ξένος και φιλοξενία λειτουργεί ως ένα θέμα που προσεγγίζεται από διαφορετικές πλευρές και επιστήμες, κάτι που καταργεί τα στεγανά και τα όρια ενός μαθήματος και αντιμετωπίζει τη σχολική γνώση ενοποιημένη. Στο πλαίσιο αυτό επιτυγχάνεται η διαθεματική προσέγγιση στην οποία σημείο εκκίνησης αποτελεί το θέμα και ζητούμενο η έκφρασή του σε διάφορους τομείς (Ματσαγγούρας, 2003).

Η διδακτική πρόταση διεξήχθη στο πλαίσιο του ομίλου ρητορικής, που λειτούργησε στο 3^ο Γυμνάσιο Γλυφάδας κατά το σχολικό έτος 2022-23, σύμφωνα με το άρθρο 89 του 4823/21. Ο όμιλος, ο οποίος απασχολούσε τους μαθητές δύο ώρες την εβδομάδα εκτός ωρών

διδασκαλίας, αποτελούνταν από μαθητές της Γ΄ Γυμνασίου, οι οποίοι ήταν εξοικειωμένοι με δραστηριότητες ρητορικής καθώς και τα δύο προηγούμενα χρόνια του Γυμνασίου ήταν μέλη της ομάδας ρητορικής η οποία λειτουργούσε στο πλαίσιο των προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων. Αυτό σημαίνει ότι ήταν εξοικειωμένοι με ασκήσεις ρητορικής (αυθόρμητος λόγος, εκφραστική ανάγνωση) που αξιοποιούνται στη διδακτική πρόταση.

Η αξιοποίηση της ρητορικής στη σύγχρονη εκπαίδευση παρουσιάζει παγκόσμιο ενδιαφέρον, το οποίο αυξάνεται ραγδαία. Χαρακτηριστικά, προγράμματα ρητορικής εφαρμόζονται σε πολλά σχολεία και πανεπιστήμια, ενώ έχουν ιδρυθεί οργανισμοί που στηρίζουν το θεσμό της εκπαιδευτικής ρητορικής, όπως είναι ο National Speech and Debate Association, ο πιο μεγάλος εκπαιδευτικός οργανισμός ρητορικής στις Η.Π.Α. Το εντυπωσιακό ενδιαφέρον για την ένταξη της ρητορικής στο σχολείο ερμηνεύεται από τα πολλαπλά οφέλη που διαπιστώνονται από την εφαρμογή ανάλογων σχολικών προγραμμάτων. Είναι χαρακτηριστικό ότι η ενασχόληση με τη ρητορική συντελεί στην πνευματική εγρήγορση, στη διεύρυνση των γνώσεων, στην αποτελεσματική άσκηση της κριτικής σκέψης, στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης, στον εμπλουτισμό επικοινωνιακών δεξιοτήτων, στην ενίσχυση της αυτοπεποίθησης, στην προώθηση της ομαδικότητας. Τέλος, η ρητορική συνδέεται άρρηκτα με τη δημοκρατική αγωγή, καθώς με την αξιοποίηση ποικίλων διαλογικών τεχνικών συντελεί στη διαμόρφωση ισότιμων πολιτών, οι οποίοι συμβιώνουν και μοιράζονται με τους συμπολίτες τους τα προσωπικά τους ιδανικά, τα οποία έχουν ως εφιαλτήριο τις αρχές της ισότητας, της δικαιοσύνης και της αποδοχής της διαφορετικότητας (Τσιάκου, 2021).

5. Διδακτικό υλικό

Στη διδακτική πρόταση οι μαθητές καλούνται να προσεγγίσουν νοηματικά τα παρακάτω κείμενα (Τα κείμενα βρίσκονται στα φύλλα εργασίας στο Παράρτημα):

- Ομήρου Οδύσσεια γ34-74 (Μετάφραση Καζαντζάκη- Κακριδή).
- Άλκηστις Ευριπίδη, στ. 536-560 Μετάφραση: Θρ. Σταύρου.
- Ισοκράτους Πλαταϊκός Λόγος 14.46-50, Νεοελληνική απόδοση Α.Μ. Γεωργαντόπουλος, Μ. Πρωτοψάλτης & Ι. Ιωαννίδη-Φαληριώτη.
- Ιωάννης Χρυσόστομος, Πρός Σταγειρίον Λόγος Γ΄, PG 47 473D, νεοελληνική απόδοση Παναγιώτης Χρήστου.
- Μ. Βασίλειος, Περί ελεημοσύνης, Λόγος Δ΄, PG 32,1160D-116.
- Θεόδωρος Στουδίτης, Ίαμβοι εις διαφόρους ύποθέσεις, PG 99,1792AB.
- Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού, Ν. Γ. Πολίτης, Αθήνα, 1925.
- Απόσπασμα βίντεο Ύπατης Αρμοστείας ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (<https://www.youtube.com/watch?v=SaKoHS21Ya4>).
- Την πόρτα ανοίγω το βράδυ, Τάσος Λειβαδίτης, 1978- Από το μουσικό έργο του Μίκη Θεοδωράκη «Τα λυρικά».

6. Παρουσίαση δραστηριοτήτων

Στο πρώτο στάδιο της διδακτικής πρότασης, οι μαθητές έρχονται σε πρώτη επαφή με το θέμα. Καλούνται, με καταιγισμό ιδεών, να αναφέρουν λέξεις σχετικές με τον όρο ξένος. Οι λέξεις καταγράφονται στον πίνακα. Ζητείται από τους μαθητές/ τριες να δημιουργήσουν αυθόρμητο λόγο με όποια από τις καταγεγραμμένες λέξεις επιθυμούν. Ενδιαφέρον παρουσίασαν οι προτάσεις των μαθητών (αλλοεθνής, αλλόγλωσσος, αλλοδαπός, πρόσφυγας, μετανάστης κ.λπ.).

Στο δεύτερο στάδιο, οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και ερευνούν το αντικείμενο, δηλαδή την έννοια του ξένου. Συγκεκριμένα, καλούνται να αναζητήσουν στο ηλεκτρονικό λεξικό της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα τη σημασία της λέξης ξένος. Στη συνέχεια, ζητείται η ανεύρεση της ετυμολογίας της λέξης από το Λεξικό του Γ. Μπαμπινιώτη. Καταγράφουν λέξεις της αγγλικής, γαλλικής και γερμανικής με τη σημασία ξένος και αναζητούν την ετυμολογία τους. Παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της έρευνας στην ολομέλεια και ακολουθεί συζήτηση.

Στο τρίτο στάδιο, οι μαθητές, χωρισμένοι σε τρεις ομάδες, μελετούν κείμενα σχετικά με την έννοια του ξένου, απαντώντας σε ερωτήσεις φύλλων εργασίας. Κοινή συνισταμένη των φύλλων εργασίας είναι να εντοπίσουν τα χαρακτηριστικά του ξένου, να αναγνωρίσουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζει και να εξετάσουν τον τρόπο με τον οποίο η κοινότητα στις διαφορετικές εποχές υποδέχεται και αντιμετωπίζει τον ξένο.

Στο τέταρτο στάδιο, κάθε ομάδα παρουσιάζει στην ολομέλεια τα αποτελέσματα της εργασίας της και ακολουθεί συζήτηση για ομοιότητες ή διαφορές σχετικά με τις ανάγκες των ξένων και τη φιλοξενία τους. Κάθε ομάδα, καλείται να σχηματίσει εκ νέου έναν αυθόρμητο λόγο που να περιλαμβάνει την αφήγηση μιας ιστορίας, στο πλαίσιο ενός παιχνιδιού ρόλων. Η αφήγηση πρέπει να περιλαμβάνει τις φράσεις: *Αν ήμουν ξένος και ζούσα... Θα αισθανόμουν... Θα περίμενα από τους άλλους...*

Στο επόμενο στάδιο ζητείται από τους μαθητές/ τριες να συγκεντρώσουν και να κωδικοποιήσουν όλα τα στοιχεία που τους δόθηκαν από τις πηγές για την έννοια του ξένου και το θεσμό της φιλοξενίας σε τρεις ενότητες με χρονική διαβάθμιση: Ο ξένος στον αρχαιοελληνικό κόσμο, ο ξένος στη χριστιανική γραμματεία, ο ξένος στη σύγχρονη πραγματικότητα. Στο στάδιο αυτό, οι μαθητές μπορούν να αντλήσουν πληροφορίες από τα σχολικά εγχειρίδια της Ιστορίας και από πηγές στο Διαδίκτυο.

Στο τελικό στάδιο της εργασίας, οι μαθητές/ τριες κλήθηκαν να προετοιμάσουν τις ομιλίες με τις οποίες θα παρουσιάζαν σε συνέδριο τις εργασίες τους καθώς και την ψηφιακή παρουσίαση της εργασίας. Στο στάδιο αυτό, υπήρξε έντονος αναστοχασμός και δημιουργικότητα. Ακολούθησε εξάσκηση στην εκφραστική ανάγνωση, ώστε να επιτευχθεί μια επιτυχημένη παρουσίαση της εργασίας.

7. Αξιολόγηση

Η συγκεκριμένη διδακτική πρόταση απέδωσε πολλαπλά οφέλη. Η κοινή μελέτη αρχαιοελληνικών και πατερικών κειμένων, αλλά και σύγχρονων πηγών, με επίκεντρο τον ξένο προσέλυσε το ενδιαφέρον, κινητοποίησε τους μαθητές/ τριες, ώθησε σε ενεργή συμμετοχή. Μέσα σε αυτή την προοπτική, καλλιεργήθηκαν η εποικοδομητική κριτική, η συνεργατικότητα και εν γένει οι δεξιότητες του κοινωνικού γραμματισμού. Με βάση το ανακαλυπτικό και διερευνητικό μοντέλο μάθησης, οι μαθητές/ τριες προσέγγισαν τις πηγές και κατέληξαν στα συμπεράσματά τους, μέσα από ομαδοσυνεργατικές διαδικασίες. Η διαθεματική αυτή πρόταση βοήθησε τους συμμετέχοντες στην ολιστική προσέγγιση του θέματος. Επισημαίνεται η ανάγκη χρόνου για να ολοκληρωθεί μια τέτοια εργασία, γι' αυτό και ήταν χρήσιμο που εντάχθηκε στο πλαίσιο ενός ομίλου.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Αποστολίδου, Β. (2004). *Λογοτεχνία και Ιδεολογία: το ζήτημα των αξιών κατά τη διδασκαλία της λογοτεχνίας*. Στο Β. Αποστολίδου & Ε. Χοντολίδου (Επιμ.), *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Τυπωθήτω. 338.

- Βάινα, Μ. (2011). Μέθοδος project: Μία πρόκληση για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. *Νέα Παιδεία*, 80, 77-87.
- Γαϊτενίδης, Ν. (2015). *Η προστασία της πολιτισμικής πολυμορφίας στην Ευρώπη: πολιτικές ισοτήτας, ευρωπαϊκές αξίες και το δικαίωμα στην πολιτισμική ταυτότητα* (Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή). Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.
- Καμπερίδης, Λ. (2006). *Δος μοι τούτον τον ξένον*. Αθήνα: Ίνδικτος.
- Ματσαγγούρας, Η. (2003). *Η διαθεματικότητα στη Σχολική Γνώση*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1998). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Πλιάκα, Σ. Θ. (2017). *Ο τουρισμός και η φιλοξενία στην Αρχαία Ελλάδα* (Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή). Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης και Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.
- Τριλιανός, Θ. (2009). *Η κριτική σκέψη και η διδασκαλία της*. Αθήνα: Ατραπός.
- Τσιάκου, Α. Π. (2021). *Απόψεις των φιλολόγων για την αξιοποίηση του επιχειρηματολογικού λόγου, προφορικού και γραπτού, στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας του Γυμνασίου* (Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή). Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, ΕΑΠ, Πάτρα.
- Φρυδάκη, Ευ. (2003). *Η θεωρία της λογοτεχνίας στην πράξη της διδασκαλίας*. Αθήνα: Κριτική.

Παράρτημα

1^ο Φύλλο Εργασίας

Παρακάτω δίνονται τρία κείμενα. Αφού τα μελετήσετε να απαντήσετε στις ερωτήσεις: Ποιες είναι οι υποχρεώσεις του οικοδεσπότη προς τον ξένο; Ποια στάδια της φιλοξενίας αναγνωρίζετε;

A. Κείμενο: Ομήρου Οδύσσεια γ34-74 (Μετάφραση Καζαντζάκη-Κακριδή)

Βλέποντας ξένους τρέξαν όλοι τους και τους καλωσόριζαν, και τους χαλνούσαν, στο τραπέζι τους κι εκείνοι να καθίσουν. Ο γιος του Νέστορα, ο Πεισίστρατος, ήταν ο πρώτος που 'ρθε κοντά τους κι έσφιξε το χέρι τους, και δίπλα στο τραπέζι σε πευκιά μαλακά τους κάθισε, στον αδερφό του δίπλα το Θρασυμήδη, και στον κύρη του, στου ακρόγιαλου τον άμμο· τους μοίρασε απ' τα σπλάχνα κι έβαλε κρασί μετά σε κούπα μαλαματένια, κι έτσι μίλησε, την Αθηνά πιο πρώτα, του Δία την κόρη, χαιρετίζοντας, του βροντοσκουταράτου: «Και συ δεήσου, αν θέλεις, ξένε μου, στο ρήγα Ποσειδώνα· δικιά του είναι η θυσία που βρήκατε στον ερχομό σας τώρα. Κι όταν κρασί σταλάξεις κι ευκηθείς, καθώς το συνηθάμε, δώσε την κούπα το γλυκόπιτο κρασί μετά σε τούτον, σταλιές να κάμει τους αθάνατους κι αυτός θ' ανακαλιέται, λογιάζω· τι οι θνητοί έχουν όλοι τους απ' τους θεούς ανάγκη. Ωστόσο είναι πιο νιος, τα χρόνια του σαν τα δικά μου θα 'ναι, γι' αυτό και σένα εγώ πρωτύτερα τη χρυσή κούπα δίνω.» Είπε, την κούπα το γλυκόπιτο κρασί προσφέροντάς της και χάρηκε η Αθηνά του

φρόνιμου, του δίκιου αντρός τον τρόπο, τη χρυσή κούπα πρώτα που 'δωκε σε κείνη από τους δυο τους, κι ευτύς με θέρμη ανακαλέστηκε το ρήγα Ποσειδώνα:

Έτσι η θεά δεόταν, μόνη της τα τέλευε όμως όλα.

Κι ως στου Οδυσσέα το γιο παράδωκε τη δίγουβη ώρια κούπα, με τη σειρά του κι ο Τηλέμαχος στον Ποσειδώνα ευκήθη. Κι αυτοί τ' απανωψάχνια ως έψησαν κι απ' τη φωτιά τα σύραν, τα κόψαν μερτικά και κάθισαν σε αρχοντικό τραπέζι. Και σύντας του πιστού θαράπεψαν και του φαγιού τον πόθο, τους μίλησε ο γερήνιος Νέστορας ο αλογολάτης πρώτος: «Τώρα θαρρώ ταιριάζει πιότερο, που ευφράθηκαν το γιόμα, να τους ρωτήσουμε να μάθουμε σαν ποιοι 'ναι οι ξένοι που 'ρθαν.

Ξένοι, πούθε έρχεστε αρμενίζοντας στις θάλασσας τις στράτες; Ποιοι 'στε; δουλειά καμιά μην έχετε; για τριγυρνάτε ως λάχει, σαν τους κουρσάρους, μες στα πέλαγα που τριγυρνούν και φέρνουν κακά στον άλλο κόσμο, παίζοντας την ίδια τη ζωή τους;» Κι ο γνωστικός γυρνάει Τηλέμαχος κι απηλογιά του δίνει κουράγιο παίρνοντας, τι του 'δινεν η ίδια η θεά κουράγιο στα φρένα, για τον κύρη που 'λειπε τι απόγινε να μάθει, μαζί για ν' ακουστεί περίλαμπρο στον κόσμο τ' όνομά του:

Β Κείμενο: Μ. Βασίλειος, Περί ελεημοσύνης, Λόγος Δ', ΡG 32,1160D-116

Αν εμφανιστεί στην πόρτα σου κάποιος που προσπαθεί να αντιμετωπίσει την ανάγκη του μην πεις: αυτός είναι φίλος, είναι συγγενής ή αυτός με έχει βοηθήσει παλαιότερα, ενώ ο άλλος είναι ξένος, αλλόφυλος, άγνωστος ... μία είναι η φύση του ανθρώπου, άνθρωπος είναι κι αυτός άνθρωπος είναι κι εκείνος και η ανάγκη είναι σε όλους ίδια. Πρόσφερε και στον αδελφό πρόσφερε και στον ξένο, στον μεν αδελφό σου μη γυρίσεις την πλάτη, τον ξένο καν' τον αδελφό σου ... όλοι είναι συγγενείς, όλοι είναι αδέρφια, όλοι είναι παιδιά του ίδιου πατέρα.

Γ Κείμενο: Απόσπασμα βίντεο

Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες χαρακτήρισε τον πατέρα Ευστράτιο Δήμου «Καλό Σαμαρείτη» και δημιούργησε ένα βίντεο αφιέρωμα στον ιερέα. Στο βίντεο ο παπά Στρατής ακούγεται να λέει: «Όταν δεις έναν άνθρωπο που ξεβράζει η θάλασσα και ένα παιδί και μια μάνα να κλαίει δεν θα ανοίξεις ποτέ το στόμα σου να ρωτήσεις αν είναι Χριστιανοί για να τους ταΐσεις».

2° Φύλλο Εργασίας

Παρακάτω δίνονται τρία κείμενα. Αφού τα μελετήσετε να απαντήσετε στις ερωτήσεις: Ποιες δυσκολίες αντιμετωπίζουν οι ξένοι που βρίσκονται μακριά από την πατρίδα τους; Ποια είναι η μεγαλύτερη δυσκολία;

A Κείμενο: Ισοκράτους Πλαταϊκός Λόγος 14.46-50

... ποιους θα μπορούσε να βρει κανείς πιο δυστυχισμένους από μας που χάσαμε σε μια μέρα και την πατρίδα μας και τη γη μας και τα χρήματά μας, και τώρα, στερούμενοι και τα πιο αναγκαία πράγματα, γυρίζουμε σαν ζητιάνοι περιπλανώμενοι, μη ξέροντας πού να στραφούμε κι' υποφέροντας σ' όποιο μέρος κι' αν καταφύγουμε. Διότι, κι' όταν βρούμε εκεί δυστυχισμένους ανθρώπους, πονούμε, αφού αναγκαζόμαστε, εκτός των δικών μας κακών, να συμμετέχουμε και στων άλλων τις θλίψεις· κι' όταν πάλι έλθουμε σ' ευτυχισμένους, υποφέρουμε ακόμη περισσότερο· όχι βέβαια γιατί φθονούμε τα αγαθά των άλλων, αλλά γιατί κοντά στις ευτυχίες των, αισθανόμαστε βαθύτατα τις συμφορές μας. Τις συμφορές αυτές που εξαιτίας των ούτε μια μέρα δεν περνούμε χωρίς δάκρυ, αλλά πενθούμε καθημερινά το χαμό της πατρίδας μας και θρηνούμε για την ανατροπή που μας βρήκε. , ποια θαρρείτε πως είναι η ψυχική μας διάθεση, όταν βλέπουμε και τους γονείς μας να περνούν δυστυχισμένα γηρατειά, και τα παιδιά μας ν' ανατρέφονται όχι όπως ελπίσαμε κάποτε, παρά να γίνονται δούλοι εξ αιτίας μικροδανείων, ή να πηγαίνουν υπηρέτες, κι' άλλα πάλι ν' αγωνίζονται για το καθημερινό τους ψωμάκι μ' όποιο τρόπο μπορούν, με τρόπο δηλαδή που δεν ταιριάζει ούτε στα έργα των προγόνων τους, ούτε στην ηλικία τους ούτε στην ατομική μας υπερηφάνεια; Και το πιο σπαραχτικό απ' όλα, να βλέπει κανείς να χωρίζονται όχι μόνο πολίτες από συμπολίτες, αλλά και γυναίκες απ' τους άνδρες τους και κορίτσια απ' τις μητέρες τους, κι' όλοι οι συγγενικοί δεσμοί να διαλύονται, όπως συνέβη σε πολλούς απ' τους συμπολίτες μας λόγω της δυστυχίας. Γιατί αφού ο κοινός μας βίος χάθηκε, έκανε τον καθένα μας μονάχα στον εαυτό του να στηρίζει τις ελπίδες του. Πιστεύω δε ότι δεν αγνοείτε και τις άλλες ταπεινώσεις που φέρνει η φτώχεια κι' η εξορία, ταπεινώσεις που εμείς βέβαια μέσα στην ψυχή μας τις νιώθουμε βαρύτερα απ' τους άλλους, αλλά στις συζητήσεις μας τις παραλείπουμε, γιατί ντρεπόμαστε να εξετάζουμε τις ατυχίες μας σε όλες τους τις λεπτομέρειες.

B Κείμενο: Ιωάννης Χρυσόστομος, Προς Σταγειρίον Λόγος Γ', PG 47 473D, νεοελληνική απόδοση Παναγιώτης Χρήστου

«Η ξένη χώρα είναι ικανή και από μόνη της να ταπεινώσει τον άνθρωπο, που ξενιτεύεται από ανάγκη και μόνο. Γιατί, λέει [η Γραφή], όπως το πουλί όταν πετάξει από τη φωλιά του, έτσι υποδουλώνεται ο άνθρωπος, όταν αποξενωθεί από την πατρίδα του».

Γ Κείμενο: Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού, Ν. Γ. Πολίτης, Αθήνα, 1925

«Την ξενιτιά, την ορφανιά, την πίκρα, την αγάπη, τα τέσσαρα τα ζύγιασαν, βαρύτερα είν' τα ξένα».

3^ο Φύλλο Εργασίας

Δίνονται τρία κείμενα. Στο πρώτο ο βασιλιάς Άδμητος προσφέρει φιλοξενία στον Ηρακλή, παρόλο που η γυναίκα του Άλκηστη έχει μόλις πεθάνει. Αφού μελετήσετε και τα τρία κείμενα να απαντήσετε στις εξής ερωτήσεις: Σε ποιους προσφέρεται η φιλοξενία σε καθένα από τα κείμενα; Τι περιλαμβάνει αυτή η φιλοξενία; Υπάρχει κάποιο όφελος για τον οικοδεσπότη;

A Κείμενο: Άλκηστις Ευριπίδη, στ.536-560 Μτφ. Θρ. Σταύρου

ΑΔΜ. Γυναίκα· για γυναίκα είπα και πρώτα.

ΗΡΑ. Ήταν απ' τη γενιά σου ή ήταν ξένη; ΑΔΜ.

Ξένη, μα είχε δεσμούς μ' αυτό το σπίτι. ΗΡΑ. Πώς

πέθανε εδώ μέσα; ΑΔΜ. Είχε ορφανέψει από πατέρα κι έμενε μαζί μας.

ΗΡΑ. Κακό.

Άμποτε να μη σ' έβρισκα σε πένθος.

Ετοιμάζεται να φύγει.

ΑΔΜ. Γιατί το λες; Τί σκέφτεσαι να κάμεις; ΗΡΑ.

Θα πάω να βρω άλλον φίλο εδώ στην πόλη.

ΑΔΜ. Αυτό ποτέ· πολύ θα με πειράξει.

ΗΡΑ. Όταν πενθείς, ενόχληση είν' ο ξένος.

ΑΔΜ. Νεκροί οι νεκροί· εσύ πέρασε στο σπίτι.

ΗΡΑ. Ο άλλος να κλαίει, κι εγώ να τρωγοπίνω;

ΑΔΜ. Έχω δωμάτια ξέχωρα για ξένους.

ΗΡΑ. Χάρη πολλή θα σου χρωστώ αν μ' αφήσεις.

ΑΔΜ. Δε γίνεται να πας αλλού να μείνεις.

Σ' έναν από τους ακολούθους του. Πήγαινε μπρος, ν' ανοίξεις το δωμάτιο των ξένων που 'ναι απέξω απ' το παλάτι. Και στους αρμόδιους πες να στρώσουν πλούσιο τραπέζι· η πόρτα ανάμεσα να κλείσει·

δεν πρέπει οι ξένοι, όταν δειπνούν, ν' ακούνε θρήνους και να λυπούνται.

Ο Ηρακλής ακολουθώντας το δούλο μπαίνει στο παλάτι.

ΚΟΡ. Βασιλιά μου, τέτοιο κακό να σ' έχει βρει, και ξένους να δέχεσαι στο σπίτι! Αυτό είναι τρέλα. ΑΔΜ. Θα 'τανε, λες, καλύτερο να διώξω ένα φίλο απ' το σπίτι κι απ' την πόλη; Θα 'μουν πολύ αφιλόξενος, νομίζω, κι η συμφορά δε θα λιγότευε έτσι. Στ' άλλα δεινά θα πρόσθετα και τούτο, να πουν το σπίτι αυτό εχθρικό στους ξένους. Την πιο θερμήν υποδοχή μου κάνει εκείνος, σαν πηγαίνω στο άνυδρο Άργος. ΚΟΡ. Γιατί όμως, αφού λες πως είναι φίλος, του κράτησες κρυφή τη συμφορά σου; ΑΔΜ. Αν μάθαινε το τί έπαθα, ποτέ στο σπίτι μου να μπει δε θα δεχόταν. Το φέρσιμό μου κάποιιο ίσως το κρίνουν για ανόητο· μα το σπίτι μου δεν ξέρει τους ξένους να προσβάλλει και να διώχνει.

Β Κείμενο: Θεόδωρος Στουδίτης, "Ίαμβοι εις διαφόρους ύποθέσεις, ΡG 99,1792ΑΒ

Ελάτε στη φιλόξενη στέγη εσείς οι κουρασμένοι ταξιδιώτες. Μεταλάβετε απ' τη φιλοξενία μου, ψωμί που τρέφει την καρδιά, πιείτε γλυκό κρασί που ρέει άφθονο, σκεπαστείτε με καλύμματα που διώχνουν το κρύο, τα οποία φίλοι μου μού δόθηκαν από τον παντογνώστη Θεό ...

Γ Κείμενο: Την πόρτα ανοίγω το βράδυ, Τάσος Λειβαδίτης 1978

Την πόρτα ανοίγω το βράδυ,
τη λάμπα κρατώ ψηλά, να δούνε
της γης οι θλιμμένοι, να 'ρθούνε,
να βρουν συντροφιά. Να βρουνε
στρωμένο τραπέζι, σταμνί για να
πει ο καημός κι ανάμεσά μας θα
στέκει ο πόνος, του κόσμου
αδερφός. Να βρουνε γωνιά ν'
ακουμπήσουν, σκαμνί για να
κάτσει ο τυφλός κι εκεί καθώς θα
μιλάμε θα 'ρθει συντροφιά κι ο
Χριστός.

